

Risk för covidsmitta när massvaccinationen startar (publicerad på DN Debatt 2020-11-18)

Vaccin mot SARS-CoV-2 är äntligen här. Vi väntar nu på Europeiska läkemedelsmyndighetens godkännande av först Pfizers, sedan Modernas mRNA-vaccin, sannolikt i slutet av december respektive i mitten av januari, och andra vaccin lär följa. Sedan kommer raskt miljontals doser att distribueras i Europa.¹ I Sverige kommer i första vändan äldre som bor på särskilda boenden eller har hemtjänst att vaccineras, därefter personal inom äldreomsorg och sammanboende med personer som har hemtjänst.² I nästa vända prioriteras övrig hälso- och sjukvårdspersonal, övriga personer i riskgrupper och övriga över 70. Slutligen vaccineras åldrarna 19 till 69 år.

Regionerna förbereder sig nu för dessa kommande massvaccinationer, och man påpekar från regeringens håll att ”landets regioner har stor vana att genomföra breda vaccinationer”.³ Senast för en dryg månad sedan inleddes ju bred vaccination mot säsongsinfluensan. Erfarenheterna från denna stämmer emellertid till eftertanke. För vaccinationerna skedde sällan på ett riskminimerande sätt.

Medan resten av världen nu, efter rekommendationer från WHO, ECDC, CDC, samt nationella smittskyddsorgan, har infört allmänt munskyddsbruk i offentliga inomhusmiljöer – och som en absolut självklarhet inom hälso- och sjukvård – så sticker Sverige alltså ut som ett land som trotsar dessa rekommendationer. Inte ens inom hälso- och sjukvård är munskyddsbruket regel. Och detta återspeglades även under influensavaccinationerna. En av oss har två nära vänner, över 70, som sedan april levit självisolerade, men som efter influensavaccination i november båda blev sjuka i covid-19. Vid de tillfällena, som båda ägde rum i Skåne, bar inte personalen som utförde vaccinationerna någon skyddsutrustning. En annan av oss vaccinerade sig i Stockholm, under perioden för riskgruppsvaccinering. Bokningsbekräftelsen från VaccinDirekt åtföljdes av följande meddelande: ”Personalen bär munskydd på våra mottagningar under perioden för riskgruppsvaccinering.” Men när man anlände till vaccinationsmottagningen på anvisad tid så släpptes fem personer i taget in i ett trångt väntrum, där de fick sitta och vänta. Personalen bar som angetts munskydd eller visir, men endast ungefär en tredjedel av de som skulle vaccineras gjorde det. Och inga munskydd erbjöds vid dörren.

När nu massvaccinationer i en oerhört mycket större skala planeras så kommer säkerhetsfrågan vid vaccinationstillfällena att vara ett logistiskt pussel utan dess like. I andra länder är detta mindre komplicerat, då allmänheten som regel bär munskydd, och definitivt i sammanhang där det råder trängsel. Men i Sverige är så inte fallet.

Det har vid det här laget genomförts ett mycket stort antal studier över munskyddens smittbegränsande effekter, de allra flesta under det gångna året,⁴ och evidensen är nu mycket starka för att även enkla munskydd effektivt skyddar omgivningen om en smittad bär det – en studie publicerad i världens främsta naturvetenskapliga tidskrift *Nature* fann att enkla kirurgmunskydd blockerade i snitt 90 procent av partiklarna vid tal och 74 procent vid hostning.⁵ Däremot skyddar inte enkla munskydd en frisk bärare lika effektivt. Detta medför att effektiv smittbegränsning endast uppnås när alla närvarande bär munskydd. I fallet vaccination innebär det att både de som vaccinerar och de som ska vaccineras måste bära munskydd. Och att sådana bör krävas och tillhandahållas vid de kommande massvaccinationerna, om dessa ska kunna genomföras riskfritt.

Slutligen förtjänar det att påpekas att det både inom äldreården och sjukården, när skyddsutrustning används, har blivit allt vanligare att man i stället för att använda munskydd använder visir. Många uppfattar det som enklare och behagligare. Visir, utan samtidigt användande av munskydd, har emellertid både under experimentella förhållanden och i faktiska smittspridningsstudier visat sig utgöra ett bristfälligt smittskydd.⁶ Framför allt

är de undermåliga när det gäller att stoppa luftburen smitta.⁷ I en studie där man mätte munskyddens respektive visirens förmåga att stoppa uthostade aerosoler fann man att medan ffp2-skydd stoppade 99 procent av partiklarna, och enkla skydd stoppade 59 procent, så stoppade visiren bara 2 procent.⁸ Som det beskrivs i en annan studie: ”Även om visir stoppar den initiala framåtrörelsen av strålen, så rör sig de utstötta dropparna med relativ lätthet runt visiret och sprids ut över ett stort område.”⁹

Vi kan nu skymta ljuset i slutet av den långa mörka tunnel som coronapandemin utgjort i allas liv. Desto viktigare är det då att de planerade massvaccinationerna sker på ett så riskminimerande sätt som möjligt. Om inte ett allmänt munskyddsåbud införts tills dess vaccinationerna inleds bör kirurgmunskydd krävas och tillhandahållas under dessa tillfällen för samtliga, personal såväl som vaccinerade.

Anders Vahlne, professor emeritus i klinisk virologi, Karolinska institutet

Åke Lundkvist, professor i virologi, Uppsala universitet

Fredrik Elgh, överläkare och professor i virologi, Umeå universitet

Lena Einhorn, med dr i virologi

Åke Gustafsson, med dr i virologi, tidigare chef för mikrobiologi och vårdhygien, Region Gävleborg och Region Uppsala

¹ <https://www.ema.europa.eu/en/news/ema-receives-application-conditional-marketing-authorisation-covid-19-mrna-vaccine-bnt162b2>

² <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/f8703f0a29cc408fb788b60f87289e5b/nationell-plan-vaccination-covid-19.pdf>

³ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/12/300-miljoner-till-regionerna-for-vissa-vaccinationsforberedelser/>

⁴ <https://vetcov19.se/dokument/studier-gjorda-pa-munskydd/>

⁵ <https://www.nature.com/articles/s41598-020-72798-7>

⁶ <https://www.thelocal.ch/20200715/only-those-with-plastic-visors-were-infected-swiss-government-warns-against-face-shields>

⁷ <https://www.bbc.com/future/article/20200806-are-face-shields-effective-against-covid-19>

⁸ <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02786826.2020.1862409?journalCode=uast20>

⁹ <https://aip.scitation.org/doi/10.1063/5.0022968>